

ЛАТИШ К. В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ «РАДИКАЛ» ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВАНДАЛІЗМУ

У статті аналізуються інноваційні основи проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вандалізму у розрізі тактичної операції «Радикал» з урахуванням сучасних досягнень науково-технічного прогресу.

Ключові слова: вандалізм, інформаційні технології, тактична операція «Радикал», слідчі (розшукові) дії.

В статье анализируются инновационные основы проведения отдельных следственных (розыскных) действий во время расследования вандализма в разрезе тактической операции «Радикал» с учетом современных достижений научно-технического прогресса.

Ключевые слова: вандализм, информационные технологии, тактическая операция «Радикал», следственные (розыскные) действия.

This article is devoted to analyze the innovation basis of specific investigative actions during the investigation of vandalism in the context of a tactical operation “Radical” with scientific and technological progress.

Key words: vandalism, information technology, tactical operation “Radical”, investigative actions.

Вступ. Невпинний розвиток інформаційних технологій вимагає постійної модернізації та подальшого використання науково-технічних засобів у процесі розслідування злочинів. З огляду на те, що така категорія злочинів, як вандалізм, має демонстраційний характер, використання відеокамер, телефонів та інших сучасних досягнень науково-технічного прогресу є широковживаним під час вчинення злочинів, а тому відкриває нові можливості для ідентифікації особи злочинця та потребує врахування у ході проведення слідчих (розшукових) дій.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій на прикладі тактичної операції «Мотивація вандалізму» («Радикал») з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу.

Результати дослідження. Важливою тактичною операцією під час розслідування вандалізму є «Мотивація вандалізму» («Радикал»), яка спрямована на встановлення певної заангажованості, досягнення окремої мети, «утискання», дискримінації певної соціальної групи тощо, встановлення ознак, які свідчать про те, що злочин може бути вчинений радикальним угрупованням. Проведене інтерв'ювання слідчих дало змогу встановити цілий комплекс слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організаційних засобів у досягненні цієї мети, які розглянуті нижче. По-перше, це огляд місцевості та предмета вандалізму. По-друге, використання даних територіально орієнтованих систем відео– та інших видів спостереження, мобільного зв'язку (виявлення можливих камер спостереження у комерційних та інших об'єктах,

які знаходяться у безпосередній близькості до місця події). По-третє, визначення політичних, ідеологічних, релігійних тощо опонентів існування у конкретному місці предмета вандалізму.

Важливою дією є пошук груп, спільнот, постів, відеозвернень у Youtube та інших інтернет-контентах, у тому числі серед блогів, форумів, у соціальних мережах, із закликами до вчинення вандалізму щодо конкретного предмета. Крім того, необхідним є моніторинг у соціальних мережах, блогах, групах, на шпальтах інтернет-форумів, за допомогою яких розміщують оголошення та реалізують (продають) або сприяють реалізації, у тому числі шляхом оголошення аукціону, пам'ятника, його частин та інших вилучених з місця події предметів. Необхідність проведення цих дій підтвердив випадок у м. Харків, коли під час масового мітингу було знесено пам'ятник В.І. Леніна [1], а також у м. Гадяч Полтавської області, де за гроші, отримані від здавання на металобрухт знесеного пам'ятника, купили необхідне для бійців Антитерористичної операції [10]. В.Ю. Шепітько та В.В. Білоус також зазначають, що дедалі поширенішими є випадки завантаження у мережу матеріалів фото-, відеофіксації злочинної діяльності, що здійснюється її автором одноособово або у співучасті [19, с. 7]. В основі ідентифікації користувача у мережі Інтернет лежить залишення «електронних слідів», серед яких деякі характеристики браузера (тип, мова, вбудовані розширення, підтримка прикладних програм) та інші технічні параметри, які були передані на сервер; сторінки, що переглядалися та з яких йшло посилення; IP-адреса; дані проксі-сервера; підтримка cookie і Java; годинний пояс тощо [13, с. 252–253].

Необхідним є призначення судово-психологічної експертизи, судово-лінгвістичної експертизи та експертизи змісту надписів, малюнків тощо для встановлення націоналістичного чи іншого характеру діяння. Саме аналіз змісту надписів, малюнків чи інших способів учинення вандалізму допоможе встановити, що саме хотів цим сказати автор-злочинець, та визначити подальші напрями пошуку.

Важливою слідчою (розшуковою) дією є допит свідків та опитування очевидців із метою реконструкції події, що відбулася, та встановлення зовнішніх ознак злочину з метою подальшого складення фотороботу. Складення фотороботів (наприклад, RAIPS-портрет) здійснюється із використанням комп'ютерної програми та методів комп'ютерної графіки з метою побудови фотокомпозиційних портретів учасників кримінального правопорушення зі слів очевидців [18, с. 115]. У криміналістичній літературі висувається пропозиція щодо складення психологічного портрету (психологічного профілю) вандала за слідами, залишеними на місці події [12, с. 58; 21, с. 533].

Фото- та відеофіксація використовується в усіх сферах життя: у відділеннях банків, банкоматах, відеореєстраторах, пристроях спостереження за дорожнім рухом (у тому числі у транспортних засобах працівників поліції), вхідних дверях житлових будинків, у тому числі для фіксування самого процесу вчиненого злочину, з метою подальшого розміщення у Інтернет-мережі для отримання популярності. З огляду на це важливим стає проведення портретної (габітоскопічної) експертизи за фотознімками та відеозаписом, яка є однією з форм встановлення особи [6, с. 5]. Завданнями цієї експертизи є ототожнення живих осіб за матеріальними відображеннями фото та іншими носіями зображень. Цей окремий вид ідентифікаційних досліджень, який у літературі називається ще фотопортретною експертизою, полягає у роздільному та порівняльному аналізі зовнішніх прикмет особи, які відобразилися на фотографічних знімках, із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного моделювання і розрахунків взаєморозташування ознак обличчя [3, с. 124–125]. Так, під час масових заворушень навесні 2014 р. приватними особами – пересічними громадянами – здійснювалася фіксація на фото- та відеокамери саме обличчя учасників. За результатами аналізу таких фото- та відеоматеріалів наразі здійснюється розшук осіб, які брали участь у масових заворушеннях 1 березня 2014 р. [16]. Крім того, постійно збільшується кількість камер відеоспостереження не лише на приватних, комерційних об'єктах, але й у громадських місцях. Ототожнення особи за фотокартками, в основі якого лежить детально розроблена система опису ознак зовнішності (метод словесного портрету), має досить давню історію. Призначення портретної експертизи здійснюється у випадках, коли виявляється чи затримується особа, схожа з людиною, яка розшукується, та для встановлення факту причетності конкретної людини до певної події, що знайшло відображення на фотознімках чи відео [15]. Основними питаннями, що ставляться на вирішення портретної

експертизи, є: «Чи зображена на певному знімку конкретна особа (чи одна й та ж особа зображена на наданих на дослідження об'єктах)?», «Одна чи різні особи зображені на цих знімках?».

Завданнями експертизи відеозвукозапису є встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису, а також ототожнення особи за фізичними параметрами голосу [14]. В.Г. Гончаренко зазначає, що отримання відеозвукозапису складається з трьох самостійних експертних підвидів: технічного дослідження відеофонограм і засобів їх фіксації; фоноскопічного дослідження акустичних сигналів, зафіксованих на відеофонограмах; лінгвістичного дослідження усного мовлення [2, с. 155]. Останнім часом стало поширеним знімати на відео вчинювані акти вандалізму та викладати їх у Інтернет-мережу. У таких випадках слід встановлювати особливості виготовлення цих відеозаписів, речовини та інші знаряддя, що використовувалися, а також, за можливості, учасників цього відео. Що стосується експертного дослідження відеозаписів, то, як зазначає О. М. Зінін, відеокадри досліджуються подібно до фотографічних зображень, що є некоректним з огляду на відмінність принципів фіксування зовнішності, а тому вимагають застосування нових підходів до аналізу самих зображень та зафіксованих на них ознак зовнішності. Проте методичні рекомендації з проведення експертного дослідження кадрів відеозапису зводяться в основному до аналізу способів відеозйомки, можливостей технічного коректування зображень [5, с. 152]. Основними завданнями портретної (габітоскопічної) експертизи є ідентифікація особи за фотознімками (фотокарткою) та відеозаписом, а експертизи відеозвукозапису – ототожнення особи за фізичними параметрами голосу. У літературі цю експертизу ще називають фоноскопічною, під якою розуміють вид криміналістичної експертизи, до основних завдань якої належить ідентифікація людини за голосом, а також ототожнення звуко- і відеозаписуючої апаратури [20, с. 465–466]. Це зумовлено тим, що в процесі розкриття цієї категорії злочинів використовуються технічні засоби контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів. Крім того, як уже зазначалося вище, розвиток інформаційних технологій створив умови для оснащення сучасними технічними засобами не лише оперативних співробітників правоохоронних органів, але й злочинців [4, с. 76]. Експертиза відеозвукозапису дозволяє вирішувати такі питання: «Чи належить усне мовлення, зафіксоване на фонограмі, відеозаписі певній особі?», «Скільки осіб брало участь у розмові?», «Кому з учасників бесіди належать фрагменти записаної розмови?», «Який значеневий зміст фонограми, якщо запис був низької якості?» та ін. [8, с. 285].

Остання група дій, які входять до змісту тактичної операції «Мотивація вандалізму» («Радикал») – це негласні слідчі (розшукові) дії, зокрема аудіо-, відеоконтроль особи, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, зняття інформації з електронних інформаційних систем та з транспортних телекомунікаційних мереж.

Аудіо-, відеоконтроль особи є негласною слідчою (розшуковою) дією, пов'язаною із втручанням у приватне спілкування, і полягає у негласному (без відома особи) сприйнятті, фіксації та обробці із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування. Проведення цієї слідчої (розшукової) дії є правомірним, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування [11, с. 147–148] (наприклад, підтвердження факту вчинення злочину, встановлення контактів із перевізниками габаритних грузів, налагодження спілкування з працівниками пунктів металоприйомів, охоронцями кладовищ, інформацію про час, місце, спосіб, знаряддя та інші обставини його вчинення, місцезнаходження осіб, які вчинили злочин).

Встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу базується на технології визначення місця розташування абонента по стільникових вишках, яка називається Cell ID. Вона існує нарівні із технологією визначення місця розташування по GPS. Але остання не завжди працює, бо не у всіх телефонах є GPS. Щоб визначити розташування телефону і прикріпленого до нього власника по стільникових вишках, треба мати базу даних цих вишок. Можна домогтися точності в 150 метрів у місті і 2 кілометри – на природі. Найбільш точні результати дає триангуляція між трьома вежами. Отримані з вишок коди країни, оператора, стільники перетворюються на координати. Потім виведені координати уточнюються за допомогою виміру сили сигналу. Далі

робиться поправка на місцевість: у полі швидкість проходження сигналу вища, в місті – нижча. У результаті визначається досить точна (до 5 м), динамічно (через 10–15 секунд) оновлювана картина переміщення користувача [7]. Також є технології дистанційної активації вимкненого мобільного телефону.

Зняття інформації або її частин з електронних інформаційних систем полягає в одержанні інформації із електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, у тому числі із застосуванням технічного обладнання. Сучасні нові технології дають змогу оперативно відстежувати діяльність злочинців на принципово іншому рівні. Викликає значний інтерес досвід спецслужб США в розробці і застосуванні систем Oasis (ЦРУ) і Magic Lantern (ФБР), які надають можливість не тільки контролювати інформаційний обмін злочинних угруповань, але і «зламувати» комп'ютери підозрюваних, упроваджувати у них «трояни» (програми-віруси, що дають змогу відстежувати інформацію у цьому комп'ютері) тощо. Magic Lantern (у перекладі – «Чарівний Ліхтар») встановлює на комп'ютер програму, яка реєструє всі натиснення клавіш на клавіатурі. У такий спосіб за допомогою цієї програми можна зчитувати з комп'ютерів зашифровану інформацію. Віруси програма Magic Lantern відсилає до підозрюваного електронною поштою. Якщо можливо, то це робиться від імені родича підозрюваного або його доброго знайомого. Для переміщення в комп'ютер програма Magic Lantern використовує також відомі «дірки» у поширених програмних продуктах [9, с. 12].

Необхідним є застосування такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, що поділяється на певні види: 1) контроль за телефонними розмовами, що полягає у негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється; 2) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються [11, с. 164]. Алгоритм дій слідчого або оперативного працівника на підготовчому етапі отримання дозволу можна визначити таким чином: аналіз матеріалів кримінального провадження та визначення доцільності й можливості проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; планування заходів зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; визначення підрозділів та органів, з якими необхідно буде взаємодіяти під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; складання клопотання на отримання дозволу на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та підготовка відповідних матеріалів; отримання дозволу суду на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та направлення матеріалів до уповноважених підрозділів на проведення цієї слідчої (розшукової) дії [17, с. 337].

Висновки. Кожна категорія злочинів містить свої особливості проведення слідчих (розшукових) дій, які постійно змінюються з урахуванням потреб практичної діяльності. У розрізі тактичної операції «Мотивація вандалізму» («Радикал») виокремлено систему слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організаційних засобів, спрямованих на вирішення заданого тактичного завдання.

Список використаних джерел:

1. Вуха Харківського Леніна виставлено на аукціон [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://uapress.info/uk/news/show/41074>; <https://www.facebook.com/xyeviikharkov/posts/844068455626598>. – Назва з екрану.
2. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / Київський НДІ судових експертиз ; Академія адвокатури України / за ред. В.Г. Гончаренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 386 с.
3. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка та І.В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с.

4. Зеленецкий В.С. Использование в доказывании фонограмм переговоров, записанных техническими средствами / В.С. Зеленецкий, Н.В. Куркин // Современные проблемы судебной фоноскопической экспертизы (материалы спец. семинара). – Х., 1999. – С. 76.
5. Зинин А.М. Проблемные вопросы экспертной портретной идентификации / А.М. Зинин // Криміналіст першодрукований = Криміналіст первопечатный : міжнар. наук.-практ. юрид. журн. – 2012. – № 4. – С. 146–153.
6. Зинин А.М. Руководство по портретной экспертизе / А.М. Зинин. – М. : ЭКСМО, 2006. – 225 с.
7. Как определить местоположение по сетям сотовой связи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://habrahabr.ru/company/promwad/blog/223635/>. – Загл. с экрана.
8. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования: монография / В.Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2013. – 311 с.
9. Міліція не може спіймати вандалів, які зруйнували пам'ятник Бандері та Шухевичу [Електронний ресурс] // ТСН. – 2013. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/miliciya-ne-mozhe-spiymati-vandaliv-yaki-zruynuvali-pam-yatniki-banderi-i-shuhevichu-289624.html>. – Назва з екрану.
10. На Полтавщині для бійців АТО купили два автомобілі за гроші, виручені після здачі пам'ятника Леніна на брухт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi-napoltavschini-za-povalenogo-lenina-kupili-dva-avtomobili-dlya-ato-406001.html>. – Назва з екрану.
11. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. Т. 2. / за заг. ред. О.В. Стовби. – Х. : Апостіль, 2015. – 329 с.
12. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. – М. : Юристь, 1997. – 483 с.
13. Пашнев Д.В. Ідентифікація користувача мережі Інтернет в цілях розслідування злочину / Д.В. Пашнев // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : Матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 8 жовтня 2010 р. : у 2 т. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія», Міжнар. гуманіст. ун-т, Одес. нац. ун-т ім. І. Мечнікова, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Прикарпат. юрид. Ін.-т Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – Т. 2 : Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність та судова експертиза. – Одеса, 2010. – С. 251–253.
14. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : Наказ від 08.10.1998 р. № 53/55 – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page2?text=%EB%B3%ED%E3%E2%B3%F1%F2%E8%F7%ED%E0>. – Назва з екрану.
15. Українські експерти-криміналісти відкривають нові обрії портретних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/rozshuk/uk/publish/printable_article/194740;jsessionid=48AB7B0FB42C3B923A7BF85253A17482. – Назва з екрану.
16. Харківська міліція встановлює особи громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/kharkiv/uk/publish/article/147415>. – Назва з екрану.
17. Шевченко В.М. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як оперативно-розшуковий захід, який проводиться при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України / В.М. Шевченко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 336–339.
18. Шепитько В.Ю. Проблемные лекции по криминалистике : учеб. Пособие / В.Ю. Шепитько. – Х. : Апостіль, 2012. – 152 с.
19. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: монография / В.Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 398 с.
20. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т.В. Аверьяновой, Е.Р. Россинской. – М. : Юристь, 1999. – 1130 с.
21. Юшкявичюте Я.Ч. Применение метода составления профиля преступника в Литве / Я.Ч. Юшкявичюте // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів / М-во юстиції України, Харк. наук.-дослід. ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого; ред. М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепитько, Л.М. Головченко [та ін.]. – Х., 2004. – Вип. 4. – 656 с.

